

El Camp de Tarragona, un segle de lluita contra les epidèmies, 1720-1819

JOSEP FÀBREGAS ROIG
JUDIT VIDAL BONAVILA*
Universitat Rovira i Virgili

Resum

El Camp de Tarragona, al llarg de l'edat moderna, va estar amenaçat pels perills del mar, un dels quals van ser les epidèmies. Fins al segle XVIII, la pesta va generar inquietuds; des del segle XIX, la febre groga, el còlera i altres malalties van ocupar el seu lloc.

Aquest estudi analitza les mesures preventives que, per evitar la difusió del contagi, van ser activades per les autoritats sanitàries tarragonines entre 1720 i 1819. Els avisos de l'existència d'epidèmies procedents dels ports del Mediterrani eren el senyal d'alarma que accionava el protocol sanitari. Tot això dins el marc del context polític, econòmic i social.

Al llarg dels dos moments de major activitat legislativa, a l'àrea estudiada, no es va produir cap contagi. En altres moments, malgrat les alarmes enviades a les localitats, sí que va haver-hi contagi.

Tot i el temps que va passar entre una data i l'altra, les prevencions no van canviar gaire, afirmació que podem estendre a èpoques anteriors i posteriors.

Paraules clau: pesta, febre groga, patent, quarantena, llatzeret.

* Membres del grup d'investigació consolidat Ideologies i Societat a la Catalunya Contemporània (ISOCAC), reconegut per la Generalitat de Catalunya, i del projecte d'investigació CSO2012-31206 del Ministerio de Economía y Competitividad: «Relaciones dinámicas entre mortalidad i fecundidad en las primeras fases de la Transición demográfica», de la Universidad Carlos III de Madrid.

Resumen

El Camp de Tarragona durante la Edad Moderna estuvo sometido a la amenaza de los peligros del mar, entre ellos las epidemias. Hasta el siglo XVIII la peste sembró la inquietud; a partir del XIX, la fiebre amarilla, el cólera y otras enfermedades ocuparon su lugar.

En este estudio hemos analizado las medidas preventivas que, para evitar la difusión del contagio, activaron las autoridades sanitarias tarraconenses entre 1720 y 1819. Los avisos de la existencia de epidemias procedentes de los puertos del Mediterráneo eran la señal de alarma que accionaba los protocolos sanitarios. Todo ello enmarcado en el contexto político, económico y social.

En los dos períodos de mayor despliegue legislativo, no se produjo contagio alguno en la zona estudiada. En otros momentos, a pesar de que las localidades estuvieran alertadas, sí los hubo.

Pese al tiempo transcurrido entre ambas fechas, las prevenciones apenas variaron, afirmación que podemos hacer extensiva a etapas anteriores y posteriores.

Palabras clave: peste, fiebre amarilla, patente, cuarentena, lazareto.

Abstract

During the Modern Age, the Camp de Tarragona region was susceptible to the perils of the sea, one of which were epidemics. Until the eighteenth century, the plague spread fear; in the nineteenth century, yellow fever, cholera and other diseases took its place.

In this study, we analyse the preventive measures taken by the health authorities of Tarragona between 1720 and 1819 to avoid the spread of disease. News of the existence of epidemics coming from Mediterranean ports were the warning alarm that activated health protocols. All occurring within the political, economic and social context.

In the two periods in which more legislation was issued, in the area of this study, no contagion was reported. At other times, although the villages were alert, there were infections.

Despite the time elapsed between the two dates, preventative measures remained more or less the same. This statement can also be applied to previous and later stages.

Keywords: pestilence, yellow fever, bill of health, quarantine, lazaretto.

1. Introducció

Els darrers anys del segle XVII, Catalunya va ser testimoni d'un seguit de situacions de conflicte, com la Revolta dels Barretines o la Guerra dels Nou Anys, amb les conseqüències negatives que van comportar a nivell social pel que fa a proveïments, llesves i taxes impositives. Al mateix temps, va protagonitzar una important transformació econòmica,¹ que es va produir gràcies als canvis d'estructures introduïdes en l'activitat agrícola i manufacturera i en els circuits comercials; el procés d'expansió no es va limitar a Barcelona, sinó que zones perifèriques del Principat, entre les quals el Camp de Tarragona,² hi van tenir un paper desta-

1. En relació amb la revolta, cal veure, entre d'altres, els treballs de Jaume DANTÍ RIU, «La revolta dels Gorretes a Catalunya, 1687-1689», *Estudis d'Història Agrària*, 3 (1979), pp. 79-100, i «Catalunya entre el redreç i la revolta: afebliment institucional i diferenciació social», *Manuscrits. Revista d'Història Moderna*, 3 (2012), pp. 55-76. Pel que fa a la guerra dels Nou Anys, vegeu Antoni ESPINO LÓPEZ, «Cataluña durante el reinado de Carlos II», tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 1999, *Guerra, fisco y fueros: La defensa de la Corona de Aragón en tiempos de Carlos II, 1665-1700*, PUV, València, 2007 i *Las guerras de Cataluña: El teatro de Marte 1652-1714*, EDAF, Madrid, 2014; Joaquim ALBAREDA SALVADÓ, «L'impacte de la Guerra dels Nou Anys a Catalunya. L'ocupació francesa de 1697», *Afers: Fulls de Recerca i Pensament*, vol. 10, núm. 20 (1995), pp. 29-46; Francesc OLIVÉ OLLÉ, «Aportacions a un avalot al Camp de Tarragona: Valls 1694», *Universitas Tarraconensis*, V (1982-1983), pp. 95-104.

2. El concepte «Camp de Tarragona» l'empreu com una denominació geogràfica, tot i les consideracions d'Antoni JORDÀ FERNÁNDEZ, *Recull Antoni Jordà. Obra breu, 1978-2015*, Silva, Tarragona, 2015, «Orígens històrics i elements jurídics de la capitalitat de Tarragona», p. 99: a començament del segle XIV es va organitzar la Comuna del Camp de Tarragona, amb seu a la Selva del Camp. Durant l'època moderna, aquesta denominació va ser d'ús habitual i incloïa nombroses localitats que actualment formen part de les comarques de l'Alt Camp, el Baix Camp i el Tarragonès. També a Eufemià FORT I COGUL, *Noticia històrica d'una singular institució medieval. La comunitat de pobles del Camp de Tarragona*, Barcelona, 1975, pp. 249-253.

cat.³ A la segona meitat del segle XVIII, la zona meridional de Catalunya es va distingir pel comerç d'exportació vinícola, que utilitzava els ports de Salou i de Tarragona, i altres punts d'embarcament, com Cambrils, Torredembarra o la platja de Sant Salvador (el Vendrell), com a principals vies de sortida.⁴

Com és sabut, aquella primera fase de bonança —redreç— es va veure interrompuda per la Guerra de Successió, les seqüeles econòmiques de la qual s'allargarien fins a mitjan segle XVIII.⁵ Des de mitjan 1705, en què Catalunya es va convertir en escenari del conflicte, fins a la finalització, les localitats catalanes i, naturalment, també les del Camp van veure's sotmeses a tota mena de violències, destrucció de conreus i immobles i van haver de contribuir amb el reclutament de soldats, subministraments de bestiar de càrrega, d'aliments i de diners, independentment de quin fos l'exèrcit ocupant.⁶ A les acaballes de la guerra, el camp català es va revoltar a causa d'unes contribucions desproporcionades, quarterades i quinzenades, entre d'altres.⁷ Posteriorment,

3. Eva SERRA I PUIG, «La crisi del segle XVII i Catalunya», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. XXIV (2013), pp. 297-315; Pierre VILAR, *Cataluña en la España moderna*, vol. I, Crítica, Barcelona, 1987; Josep FONTANA LÁZARO, «En els inicis de la Catalunya contemporània: l'economia a la segona meitat del segle XVII», *Quaderns d'Història*, 7 (2002), pp. 13-21; Emili GIRALT RAVENTÓS, «La viticultura y el comercio catalán en el siglo XVIII», *Estudios de Historia Moderna*, II (1952), pp. 159-176.

4. Francesc VALLS JUNYENT, *La Catalunya atlàntica: aiguardent i teixits a l'arrencada industrial catalana*, Eumo, Vic, 2004; Agustí SEGARRA BLASCO, *L'economia de Reus al segle XVIII: el comerç de l'aiguardent*, Edicions del Centre de Lectura, Reus, 1988, i *Aiguardent i mercat a la Catalunya del segle XVIII*, Eumo, Vic, 1994.

5. En relació amb les maniobres militars, vegeu Joaquim ALBAREDA SALVADÓ, *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714)*, Crítica, Barcelona, 2010; Antoni ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat. La Guerra de Successió a Catalunya, 1704-1714*, Afers, Catarroja-Barcelona, núm. 72, 2013.

6. Josep M. TORRAS I RIBÉ, *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*, Rafael Dalmau, Barcelona, 2001, pp. 191-215.

7. Josep M. TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya. Testimonis d'una repressió sistemàtica (1713-1715)*, Rafael Dalmau, Barcelona, 2005, pp.77-109 ; ESPINO, *Pàtria i llibertat*, pp. 176-190.

els canvis administratius i fiscals que patiria Catalunya arran del Decret de Nova Planta n'impedirien una ràpida recuperació.⁸ En el cas concret de la ciutat de Tarragona, l'anàlisi que Luis J. Navarro fa d'una part del primer cadastre borbònic de 1716-1718 confirma l'estancament econòmic i el deteriorament social de la població activa. A la Selva del Camp no s'aprecien signes de recuperació econòmica fins als anys seixanta, quan van poder lluir censals; després de la Guerra de Successió es van necessitar dues generacions per a superar l'endeutament.⁹

A aquests fets s'haurà d'afegir la presència d'epidèmies —o alertes d'epidèmies— que al llarg del segle XVIII es van manifestar per tot el territori català, amb el mar com a instrument de difusió. D'aquesta manera, la línia de la costa, vital per al desenvolupament econòmic, també ho va ser per a garantir la salut de la població i es va convertir en un indret d'especial vigilància. Aquesta circumstància va ser contraproductent per a l'economia i per a l'aprovisionament del territori, perquè les ordenances sanitàries, rígides i de lenta aplicació, van dificultar els intercanvis, situació que fins i tot va provocar enfrontaments entre comerciants i autoritats.¹⁰

La primera incidència rellevant des del punt de vista sanitari es va produir el maig de 1720, quan una embarcació procedent de «Lle-

8. Agustí ALCOBERRO PERICAY, «El cadastre de Catalunya (1713-1845): de la imposició a la fossilització», *Pedralbes*, 25 (2005), pp. 231-257; Llorenç FERRER I ALÓS, «¿Modernización fiscal? La implantación del Catastro en Cataluña», *CT: Catastro*, 46 (2010), pp. 27-36.

9. Luis J. NAVARRO MIRALLES, «Tarragona en 1716-1718: posibilidades para una evolución económica», a *Primer Congrès d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, pp. 699-710; Josep M.T. GRAU PUJOL i Manel GÜELL JUNKERT, *La guerra i la postguerra de Successió a la Selva del Camp (1705-1717)*, Ajuntament de la Selva del Camp, la Selva del Camp, 2014, p. 180.

10. Eloy MARTÍN CORRALES, «Dos obstáculos en las relaciones comerciales entre Cataluña y los países musulmanes en el siglo XVIII: El corso y la peste», a *Primer Congrès*, pp. 611-617; José L. PESET REIG i Mariano PESET REIG, *Muerte en España: política y sociedad entre la peste y el cólera*, Seminarios y ediciones, Madrid, 1972.

vant», portadora de la pesta bubònica, va arribar a Marsella.¹¹ La probable difusió de la malaltia va aterrir les zones properes, com la península Ibèrica, que a l'agost del mateix any establia una quarantena per a les embarcacions procedents del port francès i ampliava el requisit de disposar de les butlletes sanitàries fins a vint llegües cap a l'interior de Castella. El 18 de setembre, després que es proposessin diverses mesures, Felip V va crear la Suprema Junta de Sanidad;¹² la política de centralització borbònica també es manifestava en l'àmbit sanitari. A partir d'aquest moment, aquell organisme va elaborar una àmplia legislació¹³ i a Barcelona es va implantar una institució similar: la Junta de Sanitat de Barcelona.¹⁴ A la pràctica, algunes de les disposicions adoptades eren semblants a les d'èpoques anteriors, quan els municipis eren els que prenien les decisions. El Consell de Reus, l'1 de març de 1496 feia referència al càrrec de guarda del morbo i en les sessions següents la vigi-

11. Charles CARRIÈRE, Marcel COURDURIE i Ferréol REBUFFAT, *Marseille ville morte. La peste de 1720*, Garçon, Marsella, 1988; Jean B. BERTRAND, *Relation historique de la peste de Marseille en 1720*, Amsterdam i Marsella, 1779.

12. Esteban RODRÍGUEZ OCAÑA, «El resguardo de la salud: organización sanitaria española en el siglo XVIII», *Dynamis*, 7 (1987), pp. 145-170. Disponible a: www.raco.cat/index.php/Dynamis/article/view/105887 [accés: 20.4.2014].

13. Josep M. CALBET CAMARASA, *Legislación sanitaria marítima en Cataluña (1717-1752)*, Seminari Pere Mata, Barcelona, 1998; Gerard JORI, *Salud pública e higiene urbana en España durante el siglo XVIII. Una perspectiva geográfica*, tesi doctoral dirigida per Horacio Capel, Universitat de Barcelona, 2012; Fernando VARELA PERIS, «El papel de la Junta Suprema de Sanidad en la política sanitaria española del siglo XVIII», *Dynamis*, 18 (1998), pp. 315-340. Pel que fa a França i Portugal: Françoise HILDESHEIMER, «La protection sanitaire des côtes françaises au XVIIIe siècle», *Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine*, 27 (1980), pp. 443-467; *Fléaux et société: de la Grande Peste au choléra XIVe-XIXe siècle*, Hachette, París, 1993; Jean L. NEVES ABREU, «Higiene e conservação da saúde no pensamento médico luso-brasileiro do século XVIII», *Asclepio*, 62-1 (2010), pp. 225-250.

14. Enrique PERDIGUERO-GIL i Alfons ZARZOSO, «La sanidad marítima en dos ciudades mediterráneas de la Corona de Aragón durante el siglo XVIII: Barcelona y Alicante», a E. Perdiguero-Gil i J.M. Vidal Hernández, eds., *La ciudadela de los fantasmas: Lazaretos y protección sanitaria en el mundo moderno*, Institut d'Estudis Menorquins, Maó, 2010, pp. 29-48.

lància dels portals serà un tema redundant;¹⁵ aquesta praxi era similar a la d'altres països europeus.¹⁶

2. *Processos epidemiològics al Camp de Tarragona en el segle XVIII*

El setembre de 1713, en el tram final de la Guerra de Successió, ocupada Tarragona per l'exèrcit borbònic, el marquès de Ledesma, comandant de la plaça, va rebre un ofici del duc de Pòpuli, capità general de Catalunya, en el qual l'informava del contagi que des del mes d'agost es manifestava a Alemanya i que s'havia escampat per Baviera, Bohèmia, Moràvia i Hongria, fins a arribar a l'illa de Corfú. La proximitat d'aquests territoris amb la península Itàlica exigia aplicar mesures, entre les quals destacaven l'establiment de vigilància als ports i l'obligació de sol·licitar a les embarcacions els certificats de procedència i les patents de sanitat.¹⁷ La llunyania de l'epidèmia segurament va afavorir que Tarragona no valorés el risc que podia suposar, atès que l'única persona destinada a vigilar el port, Pau Besora, a causa del seu precari salari —10 sous—, va refusar la destinació; com a alternativa, el Consell va proposar una rotació entre les autoritats de la ciutat.¹⁸

En 1720, el marquès de Castel-Rodrigo, governador del Principat, tan aviat com va assabentar-se del contagi de la Provença, va dictar

15. Arxiu Comarcal del Baix Camp (ACBC), Reus, Llibre d'Acords Municipals, Acta, 01/03/1496.

16. Stéphane BARRY, «Bordeaux face à la peste aux XVIe et XVIIe siècles», *Historie des Sciences Médicales*, 34-3 (2000), pp. 305-313. Disponible a: www2.biusante.parisdescartes.fr/hsm/?do=fasc&vol=34&fasc=3 [accés: 20.4.2014]; Raimondo VILLANO, «Aspetti profilattici e terapeutici contro la peste in alcuni stati italiani dal XIV al XVII secolo», *41ème Congrès International d'Historie de la Pharmacie*, París, 2013, pp. 1-15.

17. Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona (AHCT), Llibre d'Acords Municipals, Acta, 02/10/1713, Instrucció de Sanidad, Madrid, 29 de agost de 1713, i Oficio del duque de Populi, Barcelona, 20 de setembre de 1713.

18. AHCT, Llibre d'Acords, Actes, 08/10/1713 i 10/10/1713.

normes per evitar-ne la difusió. A Marsella, a l'agost i al setembre —els mesos de més virulència— es van arribar a produir fins a mil defuncions diàries, i en el transcurs de la malaltia va desaparèixer la meitat de la població de la ciutat.¹⁹

El primer de juliol de 1721, Castel-Rodrigo va ordenar imprimir l'*Edicto general comprehensivo*, una recopilació de les ordres dictades fins aleshores, que posteriorment es va completar amb l'*Edicto de adición*.²⁰

La normativa dedicava una atenció especial a la vigilància del litoral, perquè era més propens a l'entrada de malalties. S'hi va destinar una patrulla de quatre falues: una es va situar a Roses, per observar la zona entre la frontera francesa i el cap de Palamós; dues a Barcelona, una que controlava l'espai entre aquesta ciutat i el port empordanès i l'altra que recorria el sector entre Barcelona i Salou, i l'última, situada al port dels Alfacs, que transitava entre Salou i el límit amb València. En realitat, el Corregiment de Tarragona només va disposar de tres embarcacions que, en la seva àrea d'actuació, incloïen la costa de Tortosa. Al llarg del recorregut es van situar llocs de vigilància custodiats per soldats i civils, amb efectius de cavalleria, que patrullaven entre ells. La descàrrega de mercaderies es va concentrar en determinats ports; al corregiment de Tarragona van ser els de Salou, Tarragona, Torredembarra, Vilanova i la platja de Cambrils. Al sud, al corregiment de Tortosa, es van habilitar els d'Amposta, els Alfacs i Tortosa. Les embarcacions havien de sol·licitar la patent de sanitat al lloc d'on havien salpat; hi constava el nombre de tripulants i la relació de productes que trans-

19. CARRIÈRE, COURDURIE i REBUFFAT, *Marseille ville morte*, pp. 69-84.

20. *Edicto general, comprehensivo de todas las reales provisiones y órdenes, y de los edictos, instrucciones, y providencias generales, dadas en este principado de Cataluña, para preservarle, y resguardarle de la peste, ó contagio, que aflige à la Provenza*, imprenta Joseph Teixidó, Barcelona, 1721. *Edicto de adición primera al Edicto general tocante a sanidad dado en primero de julio de este año 1721, comprehensivo de las reales provisiones y órdenes y de las providencias y disposiciones nuevamente dadas desde la publicación de dicho edicto general, en este Principado de Cataluña para siempre más preservarle y guardarle de la peste ó contagio que aflige la Provenza y el Gevaudan*, imprenta Joseph Teixidó, Barcelona, 1721.

portaven. Sens dubte, aquestes mesures van ser un impediment a la lliure activitat comercial, i fins i tot es va restringir la pesca al litoral de Girona; a la resta de la costa catalana es podia practicar en qualsevol lloc, com es feia tradicionalment, encara que havia de ser a la llum del dia.²¹

El perill no podia venir només de l'exterior; es va prohibir amarrar cànem en basses on hi hagués aigua estancada, pel risc que suposava per al medi ambient si fermentava. La legislació establia una sanció de cinc anys a galeres per als transgressors i cinc de presidi per a les autoritats que ho permetessin.²² Igualment, per assegurar la qualitat dels aliments —especialment carn i peix—, s'inspeccionaven magatzems i tendes; aquells que no garantissin la salubritat serien clausurats. Metges i cirurgians eren els únics facultatius que les juntes van autoritzar a emetre els informes, encara que sovint l'examen consistia en una observació superficial de les mercaderies; si s'hi afegeix que les despeses d'aquestes inspeccions anaven a càrrec dels comerciants, aquests no devien estar gaire disposats a facilitar-les.²³

L'agost de 1720, la Junta de Sanitat de Barcelona va informar a les autoritats de Tarragona de les previsions que havien pres. El consistori tarragoní va actuar amb celeritat i va ordenar la neteja de carrers, va organitzar guàrdies i va activar altres disposicions, però calia la col·laboració de totes les institucions, fins i tot de l'Església.

Las mesures van consistir a fer rogatives i processons; es va reforçar la vigilància dels accessos terrestres i marítims, ja que calia impedir l'entrada de productes i persones procedents de zones infectades que no haguessin respectat la quarantena o que no disposessin de les butlle-

21. *Edicto general*, pp. 3, 18 i 19; Iris FIGUEROLA PUJOL, *Iniciación al estudio de la Sanidad en Catalunya (1720-1800)*, tesi doctoral, Universidad de Barcelona, 1982, pp. 116-123; JORI, *Salud pública*, p. 514.

22. *Edicto general*, p. 36; Josep Oriol RONQUILLO, *Diccionario de materia mercantil, industrial y agrícola*, tomo 1, Imprenta de Agustín Gaspar, Barcelona, 1851, pp. 568-575. Per macerar lli o cànem, perquè es descompongués la part llenyosa i separar les fibres, era necessari posar-los uns dies en remull.

23. *Edicto general*, p. 35; FIGUEROLA, *Iniciación al estudio*, pp. 25-30.

tes de sanitat. Als portals de les poblacions s'hi van posar guàrdies dia i nit, mentre que una barca, situada a la boca del port, vigilava la costa. Es va prohibir a taverners i hostalers hostatjar ningú sense tenir diligenciada la butlleta; en cas d'estar-ne assabentats, ho havien de denunciar. Els veïns estaven obligats a regar i escombrar cada dia la part de carrer corresponent al seu domicili.²⁴ Aquestes disposicions, a grans trets, es van posar en pràctica a tot el litoral del Mediterrani peninsular.²⁵

Immediatament, el municipi va concretar aquestes precaucions. Per completar els torns de guàrdia calien 65 persones; a les que no s'hi presentaven se les sancionava amb 30 rals o 30 dies de presó. Es van celebrar processons en honor de la patrona, santa Tecla, i es va insistir a no admetre forasters als domicilis particulars.²⁶ El 9 d'agost es van començar a emetre les butlletes que, per a facilitar la gestió, s'obtidrien als portals.²⁷

La rapidesa a actuar confirma la preocupació existent, tant per part de les autoritats com de la població. A mitjan setembre, Marsella continuava afectada i els tarragonins insistien en les processons i extremaven les precaucions.²⁸ El març de 1721 encara es mantenia l'alerta. Com que gran part del cost de les embarcacions de sanitat i el salari de ma-

24. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 02/08/1720.

25. Mercedes PASCUAL ARTIAGA, «La ciudad ante el contagio: medidas políticas y administrativas dictadas en la epidemia de fiebre amarilla de 1804 en Alicante», *Asclepio*, 54-1 (2002), pp. 125-154. Disponible a: <http://asclepio.revistas.csic.es/index.php/asclepio/article/view/123/122> [accés: 20.4.2014]. Antonio PEÑAFIEL RAMÓN i Concepción PEÑAFIEL RAMÓN, «Repercusión de la peste marsellesa de 1720 en la ciudad de Murcia. Realidad de un gran miedo», *Contrastes*, 3-4 (1988), pp. 53-70. Disponible a: <http://revistas.um.es/contrastes/article/view/85271> [accés: 22.4.2014]; José M. CORTÉS VERDAGUER, «La prevención sanitaria en Mallorca (1718-1756)», *Espacio, Tiempo y Forma, Serie IV, H. Moderna*, 13 (2000), pp. 421-456.

26. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 02/08/1720.

27. AHCT, Llibre d'Acords, Actes, 09/08/1720 i 11/08/1720.

28. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 11/09/1720; José Luis PESET REIG; Mariano PESET REIG i Pilar MANCEBO ALONSO, «Temores y defensa de España frente a la peste de Marsella de 1720», *Asclepio*, 23 (1971), pp. 131-189.

riners i vigilants es pagava a compte de la Reial Contribució, la ciutat es va dirigir a l'intendent perquè deixés en suspens l'emissió de notificacions de pagament d'aquell impost, a fi de poder dedicar l'import del cadastre a costejar la vigilància.²⁹ Mentrestant, el Consell Municipal de Reus debatia com designar els guàrdies. El marquès de Castel-Rodrigo li havia demanat 34 homes, que percebrien un salari diari de 5 sous que abonaria la Intendència General.³⁰

Malgrat les gratificacions i les sancions, es desconfiava de la lleialtat dels vigilants. A l'abril, Castel-Rodrigo va decidir que, dues vegades al mes, persones de confiança travessessin la jurisdicció tarragonina i arrestessin qualsevol viatger desproveït de butlleta. Es va posar una atenció especial a «los collados y puertos, passos, barcas y bados de ríos, caminos reales i carreteras».³¹ El 4 de juny, el regidor degà i quatre persones honorables, armades, van sortir a peu per començar la inspecció.³²

Després d'un any d'haver-se iniciat el servei, l'esforç econòmic era considerable; a finals d'agost s'havia gastat una gran part de la contribució destinada a pagar les tres embarcacions que patrullaven la costa i els 50 homes que custodiaven el litoral; es preveia que al desembre la partida cadastral estaria esgotada. La ciutat protestava perquè, a més, l'intendent reclamava, per al primer de setembre, 29.466 rals d'ardits, un terç del total que la ciutat abonava per l'impost cadastral. El consistori va enviar comissionats a Barcelona per resoldre el problema.³³ A la mateixa època, aquesta situació de penúria es va viure també a Mallorca.³⁴

Els guàrdies dels portals no percebien salari, per la qual cosa a l'article 33 de les *Órdenes y providencias generales por lo tocante a tierra* de l'*Edicto general* s'estipulava que, per cada butlleta expedida de les per-

29. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 24/03/1721.

30. ACBC, Llibre d'Acords, Acta, 13/03/1721.

31. AHCT, Llibre d'Acords, Oficio del marquès de Castel-Rodrigo, 23 d'abril de 1721.

32. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 03/06/1721.

33. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 20/08/1721.

34. CORTÉS, «La prevención sanitaria», pp. 421-456.

sones que entressin a la ciutat, cobressin un diner en moneda catalana.³⁵ Resulta evident, dins el context en què es vivia, que l'aplicació d'aquestes mesures excepcionals i la seva llarga durada van impactar econòmicament en la població, que va veure com, a pesar que les esmentades despeses anaven a compte del Reial Cadastre, havia de fer front al seu import.

El 28 d'octubre va començar la vigilància al port, tasca que incloïa l'escorcoll d'embarcacions, mariners, passatgers i mercaderies. Una vegada més, la qüestió econòmica s'imposava; la falta de fons va motivar que fossin els regidors qui, en torns de vint-i-quatre hores, s'ocupessin d'aquesta responsabilitat. S'habilitaria un espai amb llit, llençols, mantes i provisió d'espelmes i carbó. Els edils eren auxiliats per un amanuense, un guàrdia i un assistent; els dos primers percebien un salari diari de 10 i 8 sous, respectivament, mentre que al criat se'l gratificava amb 10, amb l'import de la llenya i del carbó inclosos. L'escrivà anotava les incidències i expedia les patents i butlletes, el guàrdia es desplaçava amb el bot per reconèixer les naus i les barques dels pescadors, mentre que l'assistent es cuidava del subministrament de llenya i de carbó, d'encendre el foc, de servir la taula i d'escortar l'edil durant la nit.³⁶

L'objectiu era evitar la introducció d'articles de contraban. Els productes procedents de llocs sospitosos, sobretot teixits, eren cremats; els responsables i els seus còmplices podien ser condemnats a la pena capital i a la confiscació de béns.³⁷ Les mercaderies que legalment expedien les duanes s'estampaven amb un segell de sanitat. Tarragona va disse-

35. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 26/09/1721. *Edicto general*, p. 33.

36. AHCT, Llibre d'Acords, Actes, 27/10/1721 i 28/11/1721.

37. L'edict de sanitat, del 8 de maig de 1771, establia com a articles susceptibles de contagi: la llana, el bri de qualsevol teixit, els barrets, la seda, el cotó, el fil, el cànem, els cuirs i les manufactures resultants; FIGUEROLA, *Iniciación al estudio*, pp. 123-126. En relació amb aquest comerç, vegeu: Eloy MARTÍN CORRALES, «El contrabando en el litoral catalán en la primera mitad del siglo XVIII (1720-1759)», a *El comerç alternatiu: corsarisme i contraban (ss. XV-XVIII)*, VIII Jornades d'Estudis Històrics Locals, Palma, 1990, pp. 329-345; «El contrabando en el litoral catalán durante el reinado de Carlos III», *Pedralbes*, 8-I (1988), pp. 485-494.

nyar un motlle on hi havia gravat l'escut de la ciutat amb el lema «Tarraco Sanitas».³⁸

El gener de 1722, funcionaris de l'Administració de Rendes Reials de Tarragona van interceptar un bocí d'uns quatre pams de *cordellate*³⁹ de color *borrell* (vermellós); davant el dubte sobre el seu origen, l'Ajuntament va convocar Josep Folch, ajudant de comerç, i Josep Argenter, mestre calceter, que van confirmar que procedia de l'Aragó. També es va requisar una baralla de cartes.⁴⁰

A l'agost, a Reus, Juan Lorenzo Cambiazo, governador del port de Salou, va requisar sis dotzenes de baralles de cartes, una lliura de «tabac de fum» i set unces de tabac en pols, de contraban. El motiu del decomís era, a més de la procedència, pel que fa a les cartes, no abonar el dret de bolla, i, en relació amb el tabac, no pertànyer al Real Estanco. Com en el cas anterior, es va consultar dos comerciants: Josep Folch —ja conegut— i Josep Vallès, que van assegurar que les cartes procedien de Tolosa de Llenguadoc i Carcassona, mentre que el tabac, igualment estranger, «era de mala calidad». La Junta —com estava ordenat— va decidir cremar els articles, cosa que es va fer a les cases capitulars.⁴¹ Les autoritats es van mostrar rigorosament inflexibles amb el comerç il·legal; com ja s'ha dit, es podia arribar a aplicar la pena de mort. El control duaner, la intervenció dels funcionaris de rendes i la justificació de les confiscacions ens fan dubtar de la veritable finalitat d'aquestes mesures. Quin pes tenien les qüestions sanitàries en la persecució d'aquesta activitat? O potser l'objectiu era reduir el frau fiscal?

38. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 18/11/1721. *Edicto general*, pp. 38-42.

39. Cordellat: teixit de llana semblant a l'estamena, amb trama de cordonet utilitzat en la fabricació de mitges.

40. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 21/01/1722.

41. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 21/08/1722. Sobre rendes del tabac, vegeu Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Tabaco y Hacienda, 1670-1840», a L. A. Álvarez, L. Gálvez Muñoz, S. de Luxán, eds., *Tabaco e historia económica. Estudios sobre fiscalidad, consumo y empresa (Siglos XVII-XX)*, Altadis 7, Madrid, 2006, pp. 43-69; Sergio SOLBES FERRI, «Abastecimiento y distribución de tabacos en el marco del estanco general español (siglos XVII y XVIII)», a L. A. Álvarez; L. Gálvez Muñoz; S. de Luxán, eds., *Tabaco e historia...*, pp. 121-148.

Encara al gener, el corregidor Tiberio Carafa va ordenar l'execució de diverses obres que havien de garantir la protecció de Tarragona. Era necessari impedir la comunicació amb el port; on es trobava el convent del Miracle,⁴² i en el qual hi havia zones on de nit es podia transitar sense ser vist, per la qual cosa es van haver de reforçar les defenses de la platja de l'Arrabassada i construir una petita garita al fortí Reial.⁴³ En aquest cas, també es va actuar amb celeritat, atès que en pocs dies Josep Clariana, comissionat de les obres, va presentar una factura amb l'apreciable suma de 521 lliures, 10 sous i 2 diners amb què es valoraven els treballs realitzats.⁴⁴

A començament de febrer, els problemes amb la Hisenda Reial continuaven; l'intendent va enviar al municipi tres cartes de pagament per un import que ultrapassava les dues mil lliures, imputables a compte dels impostos de l'any anterior. Els regidors van designar el seu homòleg Josep Puig per viatjar a Barcelona entrevistar-se amb l'intendent a fi d'aconseguir la bonificació de les despeses de vigilància.⁴⁵ Sembla que el motiu de no haver-se efectuat el reemborsament va ser que es van traspaperar els comptes de juny, juliol i desembre, remesos des de Tarragona. Ignorem el resultat de la gestió, però Puig va presentar un càrrec de 58.924 rals, corresponent al cost de la vigilància efectuada entre març i desembre de 1721, quantitat que s'havia de restar de la contribució. Amb tot, la ciutat encara en sortia perjudicada, atès que altres partides pendents van ser desestimades. Es tractava d'uns salaris d'invàlids, els havers de dos subinspectors que van supervisar els punts de guàrdia i les despeses de dos enginyers que, a bord d'unes embarcacions, van sondejar la costa per dibuixar uns plànols. La negativa del rei a autoritzar els abonaments va impedir recuperar el dispendi.⁴⁶

42. Situat prop de la platja del mateix nom; a començament del segle XVIII, l'habitava l'orde dels Trinitaris.

43. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 05/01/1722.

44. AHCT, Llibre d'Acords, Actes, 07/01/1722 i 9/01/1722.

45. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 01/02/1722.

46. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 04/03/1722. Sobre el finançament, vegeu VARELA, «El papel», pp. 333-338.

El cost del manteniment de barraques, barques i sentinelles es va distribuir entre les localitats del corregiment de Tarragona i del partit de Montblanc. Una ordre adreçada als municipis de Tarragona, els Pallaresos i Alió instava l'aportació d'oli, llenya i llits destinats al servei de vigilància del Mas de Besora, el baluard de la Reina, el vaixell de sanitat i la platja de l'Arrabassada. A Tarragona li corresponia una quota diària de 18,75 unces d'oli, 18,75 roves de llenya i 4,75 llits, mentre que l'aportació dels Pallaresos i d'Alió consistia en 1,25 unces d'oli, 1,25 roves de llenya i 0,25 llits cadascun. A més, aquests municipis s'havien d'encarregar del manteniment de les barraques i d'assegurar el subministrament d'aigua.⁴⁷

Per motius econòmics van ser també les reclamacions que els pescadors Francesc Pedrol i Francesc Soley van presentar al Consell Municipal. Ambdós eren propietaris de sengles botigues,⁴⁸ situades a les platges de l'Arrabassada i de la Savinosa, que van ser requisades quan va començar el servei de vigilància. Pedrol i Soley argumentaven que, després d'haver transcorregut més d'un any, encara no havien rebut cap mena d'indemnització i sol·licitaven una compensació, encara que fos contributiva. Pedrol havia deixat de percebre una renda de 10 lliures anuals, que cobrava en concepte d'arrendament; a més, a causa d'un incendi, provocat pels mateixos guàrdies, va haver de reparar la botiga. Analitzats ambdós casos, es va acordar abonar a Pedrol 12 lliures, deu en concepte de lloguer —des de març de 1721— i dues pel cost de la reparació. A Soley, per l'arrendament, se'l va compensar amb 9 lliures.⁴⁹

L'any 1722, Reus va col·laborar en la conservació de les barraques i en l'aprovisionament de 35 guàrdies; la presència de forasters es va controlar amb l'expedició de butlletes i els accessos als ravals es van bloquejar amb estaqués.⁵⁰ Una vegada més, els costos van recaure sobre els

47. AHCT, Llibre d'Acords, Orden de Tiberio Carafa, 31 de gener de 1722.

48. Magatzem on els pescadors guardaven els estris o passaven la nit.

49. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 08/07/1722.

50. Andreu de BOFARULL, *Anales históricos de Reus desde su fundación hasta nuestros días*, vol. 2, Imprenta de Pedro Sabater, Reus, 1846, p. 83.

veïns; el finançament va ser possible gràcies a un augment del 25% en l'import de la contribució.⁵¹

El 1723, la situació va millorar, però encara hi havia 30 vigilants de servei. A finals de juny, per la diada de Sant Pere, es retirava la guàrdia dels portals i de les barraques. Tampoc no era necessari l'ús de les butlletes, encara que les estaques no es van treure fins a l'octubre. Només va quedar guarnició a les torres de Salou i a la del coll de Balaguer, a l'Hospitalet de l'Infant. El manteniment de tres barraques va suposar per a Reus un cost de 150 lliures, i l'allotjament dels soldats, 700.⁵²

Des de mitjan 1723 fins a 1727, al Camp de Tarragona, no hi va haver notícies d'epidèmies, malgrat que tot el Principat mantenia l'alerta. Barcelona va projectar construir un llatzeret;⁵³ el cost era de 3.515 lliures i el finançament aniria a càrrec de la Hisenda Reial i de la ciutat, dels ports catalans de certa importància i dels mercaders, al 50%. El 1726, entre Barcelona i altres localitats, es va fer un repartiment de 1.557 lliures i 10 sous. La capital participava amb quasi la meitat d'aquest import, mentre que Mataró i Reus —juntament amb Vila-seca i altres llocs del Camp de Tarragona— van contribuir amb 242 lliures i 10 sous cadascuna.⁵⁴ El maig de 1729, el consistori reusenc va rebre dos comu-

51. Celdoni VILÀ, *Amor al Rey y a la pàtria, vinguda de Pere Juan Barceló dit Carrasclat en Reus, 1713-1749*, Associació d'Estudis Reusencs, Reus, 1954, pp. 101-103.

52. *Ibidem.*

53. PERDIGUERO-GIL i ZARZOSO, «La sanidad marítima», pp. 29-48. Durant els segles XVI i XVII a Barcelona només hi va haver hospitals d'empestats; el 1709 es va intentar construir un llatzeret. Sobre l'edificació de llatzerets, vegeu: Joaquim BONASTRA TOLÓS, «Ciencia, sociedad y planificación territorial en la institución del lazareto», tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2006; Esteban RODRÍGUEZ OCAÑA, «La cuestión del lazareto marítimo permanente en la España del siglo XVIII, de Cádiz a Mahón», *Asclepio*, 40-1 (1988), pp. 265-276; Josep M. VIDAL HERNÁNDEZ, «El Llatzeret de Maó, una fortalesa sanitària», *Drassana*, 9 (2001), pp. 37-56.

54. Eloy MARTÍN CORRALES, *Comercio de Cataluña con el Mediterráneo musulmán, siglos XVI-XVIII: el comercio con los «enemigos de la fe»*, Bellaterra, Barcelona, 2001, p. 156.

nicats, un del marquès de Risbourg i l'altre de Gerónimo Breziani,⁵⁵ en els quals se li demanaven 120 lliures i 10 sous destinats a la construcció de l'esmentat llatzeret. Finalment, devia quedar en projecte, perquè anys després es va insistir en la seva instal·lació.⁵⁶

Entre 1727 i 1729, alguns municipis de la demarcació —Riudoms, Vinyols, Cambrils, les Borges o Altafulla— es van veure amenaçats per un contagi, que va arribar també a Vilanova i l'Arbocet, al Penedès.⁵⁷ L'alerta era extrema. Un exemple que ho demostra el tenim en l'actuació dels regidors reusencs. La Junta de Sanitat de Barcelona havia ordenat reembarcar una partida de bacallà, sospitosa d'estar en mal estat. La remesa va ser desembarcada a Salou, amb la intenció d'introduir-la a Reus, i les autoritats sanitàries van designar dos experts, Joan Aleu i Bartomeu Bolart, per inspeccionar-la. Els carros que la transportaven van ser interceptats a la zona de la Riera, a punt d'entrar a la població, i la fortor que desprenien era molt intensa. El regidor degà va ordenar conduir-la fora del terme, sota sanció de 50 lliures; es va dipositar a la masia de Rafael Bellveny fins que les autoritats decidissin la seva destinació. El regidor Anton Casas, per evitar polèmiques i alliberar el municipi de responsabilitats, va informar Tarragona.⁵⁸

El 1728, a Mallorca es prohibia el comerç amb Llevant, indistintament que les embarcacions estiguessin en possessió de les certificacions; solament s'admetien vaixells procedents de Gènova amb les càrregues

55. Risbourg era capità general de Catalunya i Breziani, tinent de rei a Tarragona.

56. ACBC, Llibre d'Acords, Acta, 03/05/1729. FIGUEROLA, *Iniciación al estudio*, p. 94. També a Silvia GASCÓN GAZULLA, *El lazareto de Barcelona (1720-1820)*, tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1987; RODRÍGUEZ OCAÑA, «La cuestión del lazareto marítimo», pp. 265-276.

57. Manuel ARRANZ HERRERO, «Epidèmies i crisis agràries a la Catalunya nova en els decennis de 1720: l'actitud de les autoritats borbòniques», *Aplec de Treballs*, 7 (1985), pp. 193-216; VARELA, «El papel», pp. 315-340.

58. ACBC, Llibre d'Acords, Acta, 21/05/1729. Sobre el control d'aliments, vegeu: Iris FIGUEROLA PUJOL, Joan ESTEVA DE SAGRERA i Estilita ESPINOSA RAMOS, «Els metges de sanitat de Barcelona i el control de qualitat dels aliments (s. XVIII)», *Gimbernat*, 6 (1986), pp. 109-113.

legalitzades pel cònsol espanyol. Tampoc no es podia comerciar amb el nord d'Àfrica, però, tot i així, a començament de l'any 1729, a causa de l'escassetat, es van importar cereals des de diversos llocs, entre els quals Orà i Alger.⁵⁹

Una epidèmia de pesta a Esmirna i Alger va motivar que la Suprema Junta de Sanitat del Regne emetés, el 15 d'octubre de 1740, un edicte en el qual s'ordenava l'aplicació de mesures ja conegudes; en el del 6 d'agost de 1743, quan la malaltia va afectar Sicília, les ordres es repetiren. La proximitat de l'afecció va fer recuperar el cordó sanitari a les costes catalanes, amb el consegüent cost; entre l'agost de 1743 i el febrer de 1746, la quantitat amb què havien de contribuir les localitats del corregiment de Tarragona per aquesta despesa era de 73.852 rals, dels quals aleshores només se n'havien pagat uns 18.000, encara no una quarta part.⁶⁰

Fins al 1750, al Camp de Tarragona, no hi ha proves de nous brots contagiosos. A finals de juliol, Reus va conèixer la presència de febres a Valls que, per la quantitat de malalts, podien considerar-se epidèmiques; com que a recórrer ambdues localitats només es trigaven quatre hores, és lògic que hi hagués temor de propagació. El Consell va insistir en la neteja dels carrers i, en conseqüència, es regaven sovint. L'incompliment suposava una sanció de 3 lliures.⁶¹ Si s'hagués estès, la mesura hauria estat del tot insuficient, però alguna cosa s'havia de fer.

A mitjan 1757 es va saber que la pesta feia grans estralls a Alger. Una reial ordre de 1752, renovada el 1756, ordenava enfonsar les naus algerianes o les procedents del seu litoral.⁶² El setembre, el marquès de la Mina instava les autoritats del corregiment a no admetre cap embarcació —encara que fos catalana— procedent d'aquella zona.⁶³

59. CORTÉS, «La prevención sanitaria», pp. 421-456.

60. Pedro OTIÑA HERMOSO, *Sanitat marítima: la defensa de la costa i la salut pública de Tarragona (1720-1930)*, CEMAPT i Arola, Tarragona, 2014, pp. 100-105.

61. ACBC, Llibre d'Acords, Acta, 30/07/1750.

62. RODRÍGUEZ OCAÑA, «El resguardo», p. 153.

63. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 20/09/1757.

Des de les reformes realitzades amb motiu de la pesta marsellesa i les dels anys quaranta, les instal·lacions del servei de vigilància havien quedat obsoletes. El corregidor va sol·licitar al Consell tarragoní arreglar dignament la barraca del guarda del port; faltava construir una plataforma, posar il·luminació i recompondre el camí del moll que permetia arribar-hi. Mentre no s'executessin aquestes obres es buscava un recer alternatiu.⁶⁴ El 5 d'octubre, el mestre fuster Joan Antoni Rovira presentava al consistori un càrrec de 3 lliures i 19 sous.⁶⁵

El 1783 es va declarar a Lleida una epidèmia de «calenturas pútridas y malignas» que es va estendre per diversos llocs de Catalunya. Josep Masdevall, en l'intent d'alleugerir-les, va inspeccionar les zones afectades.⁶⁶ A mitjan any es trobava a la demarcació de Lleida i a continuació es va desplaçar per localitats de la Conca de Barberà, com l'Espluga Calba, l'Espluga de Francolí i el monestir de Poblet.⁶⁷ Va penetrar pel Camp de Tarragona posant especial interès a la Selva del Camp, Alcover, Almoster i Reus. La ruta el va portar a Valls i va seguir cap a Sarral fins a arribar a la comarca de la Segarra. A finals de 1785, després de provocar molta mortalitat, l'epidèmia va abandonar les poblacions del Camp; al febrer de l'any següent va rebrotar i Masdevall va tornar. Alforja, Riudoms, Riudecanyes i la Selva van ser els municipis més afectats.⁶⁸ Paral·lelament, a Cadis es va manifestar una malaltia amb símptomes de

64. AHCT, Llibre d'Acords, Felipe van Eÿck, corregidor interí, 17 de setembre de 1757.

65. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 05/10/1757.

66. Josep Masdevall, doctor en medicina per la Universitat de Cervera, metge de Carles III i inspector d'epidèmies a Catalunya.

67. En relació amb l'impacte demogràfic, consulteu: Valentí GUAL VILÀ, «Les crisis demogràfiques del període 1751-1815 a la Conca de Barberà», *Aplec de Treballs*, 15 (1997), pp. 17-53.

68. Josep MASDEVALL, *Relación de las epidemias de calenturas pútridas y malignas*, Imprenta Real, Madrid, 1786, pp. 26-39; Marcelo FRÍAS NÚÑEZ, «El discurso médico a propósito de las fiebres y de la quina en el Tratado de las calenturas (1751) de Andrés Piquer», *Asclepio*, 55-1 (2003), pp. 217. Disponible a : <http://asclepio.revistas.csic.es/index.php/asclepio/issue/archive> [accés:20.4.2014]; Joan RIERA PALMERO, *José Masdevall*

febre, de curta durada —fins a tres dies—, amb pronòstic benigne, per la qual cosa se la va denominar «la piadosa».⁶⁹

3. Febre groga i prevencions a l'inici del segle XIX

A la Península, els primers anys del segle XIX van ser difícils per al progrés demogràfic. Les causes estarien en les epidèmies propagades pel sud, els efectes de les quals es van agreujar amb la fam i la Guerra del Francès. Durant la centúria es van difondre diverses malalties: còlera, febre groga, grip, paludisme, xarampió, tifus i verola.⁷⁰ La millora en la higiene i una atenció sanitària més acurada van mitigar-ne les conseqüències.⁷¹ El 1800 es van produir diversos episodis de febre groga. Una de las primeres ciutats afectades va ser Cadis. Juan Manuel de Aréjula,

---

y la medicina española ilustrada, Secretariado de Publicaciones, Valladolid, 1980, pp. 79-93.

69. Christoval CUBILLAS, *Epidemia gaditana nombrada la Piadosa padecida en el año de 1784*, Imprenta de Antonio Murguía, Cadis, 1784?

70. Vicente PÉREZ MOREDA, «El paludismo en España a fines del siglo XVIII: la epidemia de 1786», *Asclepio*, 34 (1982), pp. 295-316; Vicente PÉREZ MOREDA, «Crisis demográfica y crisis agrarias: paludismo y agricultura en España a fines del siglo XVIII», a *Congreso de Historia Rural. Siglos XV al XIX*, Universidad Complutense, Madrid (1984), pp. 333-354; PESET i PESET, *Muerte en España*; José L. PESET REIG i Mariano PESET REIG, «Epidemias y sociedad en la España del Antiguo Régimen», *Estudios de Historia Social*, 4 (1978), pp. 7-28; Andrés SOBREVÍA CLAVERA, «El cultivo del arroz de secano en Cataluña (1778-1839). Una propuesta agronómica al problema del paludismo», *Asclepio*, 56-2 (2004), pp. 169-196. Disponible a: <http://asclepio.revistas.csic.es/index.php/asclepio/article/view/43/42> [accés: 20.4.2014].

71. A finals del segle XVIII, Edward Jenner va descobrir la vacuna contra la verola. A les actes municipals de Tarragona de 1801 es troba un manual d'instruccions per a inocular-la. Sobre la vacunació, vegeu: Mónica BOLUFER PORUGA, «Ciencia de la salud y Ciencia de las costumbres: Higienismo y educación en el siglo XVIII», *Areas*, 20 (2000), pp. 25-50; Ricardo CAMPOS MARÍN, «La vacunación antivariolica en España durante el siglo XIX», *Asclepio*, 56-1 (2004), pp. 3-168. Disponible a: <http://asclepio.revistas.csic.es/index.php/asclepio/issue/view/10> [accés: 22.4.2014].

metge de Carles IV, comissionat per a la curació d'aquestes epidèmies, les descriu:

Empezaba ordinariamente el mal con escalofríos [...] se seguía á estos un pulso fregüente, un calor ordinariamente mayor que en el estado natural [...] sequedad de narices: dolores mas ó menos sensibles en las articulaciones, cabeza, lomos y otras partes del cuerpo [...] Se terminaba comúnmente en bien ó en mal en el espacio de cinco á siete días [...].⁷²

El contagi hauria començat amb l'arribada d'una embarcació procedent de l'Havana, alguns dels tripulants de la qual van morir. Fins al 1804, l'epidèmia es va desplaçar a altres ciutats del sud i de llevant: Antequera, Còrdova, Écija, Guardamar, Jerez de la Frontera, Màlaga, Medina Sidonia, Sevilla i Vélez-Málaga, entre d'altres. El percentatge de mortalitat es podria xifrar en un 10%, encara que Cadis se situaria en el 14% i Sevilla en el 18%, però hi va haver poblacions on únicament es van produir casos aïllats.⁷³ A Alacant, a finals d'agost, havien mort tres tripulants dels guardacostes del rei que venien de Màlaga. En finalitzar l'any també va afectar la localitat de Vera (Almeria).⁷⁴

72. Juan Manuel de ARÉJULA, *Breve descripción de la fiebre amarilla padecida en Cádiz y pueblos comarcanos en 1800, en Medina Sidonia en 1801, en Málaga en 1803 y en esta misma plaza y varias otras del Reyno en 1804*, Imprenta Real, Madrid, 1806, pp. 138-139. També: Luis BLASCO MARTÍNEZ, *Higiene y sanidad en España al final del Antiguo Régimen*, tesi doctoral, Universidad Complutense, Madrid (1991), pp. 240-260; Juan L. CARRILLO MARTOS, *Juan Manuel de Aréjula (1755-1830): estudio sobre la fiebre amarilla*, Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, Madrid, 1986.

73. BLASCO, *Higiene y sanidad*, p. 243; Juan José IGLESIAS RODRÍGUEZ, *La epidemia gaditana de fiebre amarilla de 1800*, Cadis, 1987, p. 55. Força interessant és el relat de Joaquín de VILLALBA, *Epidemiología española o historia cronológica de las pestes, contagios, epidemias, y epizootias que han acaecido en España desde la venida de los cartagineses hasta el año 1801*, tom II, Imprenta de don Mateo Repullés, Madrid, 1802, pp. 305-337.

74. ARÉJULA, *Breve descripción*, pp. 296 i 308; PASCUAL, «La ciudad ante el contagio», pp. 125-154. També a Juan L. CARRILLO MARTOS i Luis GARCÍA BALLESTER, *Enfermedad y sociedad en la Málaga de los siglos XVIII y XIX: La fiebre amarilla (1741-*

Les notícies de Cadis van arribar a Catalunya l'octubre de 1800; des de Barcelona es va informar la Junta de Sanitat de Tarragona. Immediatament es va prohibir l'entrada de persones i articles procedents dels llocs infectats, tant per Lleida com per Tortosa; els viatgers que aconseguien arribar a Barcelona eren ingressats al llatzeret. La tropa i els funcionaris del resguard vigilaven els portals de les ciutats i la costa, encara que el litoral de Barcelona era tan reduït que es podia custodiar des del mateix port.⁷⁵

El primer brot de febre groga a Catalunya probablement es va declarar a Barcelona el 1803. Aleshores les autoritats no se'n van assabentar fins catorze dies després de la primera defunció, quan ja n'hi havia hagut set, i tampoc no es va informar la població. L'episodi hauria quedat en l'oblit si no fos que, a causa de l'epidèmia de 1821, el Govern francès va desplaçar un comitè de metges per si la malaltia travessava la frontera. Casualment, aquesta delegació va descobrir que, entre octubre i novembre, a la zona portuària s'havia produït aquell succés.⁷⁶

Durant els mesos següents les ordres preventives van proliferar. A Tarragona, un edicte del 31 de maig de 1804 insistia a cuidar la higiene; segurament la preocupació per les pràctiques higièniques, un dels aspectes destacats de la Il·lustració, hi va tenir molt a veure.⁷⁷ Algunes de les normes ja es van preveure en la legislació de 1720; per exemple, juntament amb la prohibició de llençar escombraries als carrers, cada matí —a primera hora— els veïns havien d'escombrar i regar l'amplada que abraçava el seu habitatge. L'incompliment significava un sanció de 4 rals. En immobles ocupats per diverses famílies,

---

1821), Universidad de Málaga, Málaga, 1980; Ramón RAMOS ALFONSO, «La epidemia de fiebre amarilla de 1800. El caso de Marchena», a *IV Jornadas sobre Historia de Marchena (siglos XIX-XX)*, Ajuntament de Marchena, Marchena, 1998, pp. 89-100.

75. AHCT, Llibre d'Acords, Actes, 08/10/1800 i 13/10/1800.

76. José DANÓN BRETOS, «Un brote de fiebre amarilla en el puerto de Barcelona en 1803», a *Actas V Congreso Nacional de Historia de la Medicina*, vol. 1, Sociedad Española de Historia de la Medicina, Madrid, 1977, pp. 119-125.

77. BOLUFER, «Ciencia de la salud», pp. 25-50.

aquesta tasca es distribuïa setmanalment i el propietari n'era el responsable.

Es va prohibir sacrificar animals dins la ciutat, exceptuant el bestiar destinat al consum; de manera expressa s'insistia a no matar gossos rabiosos i, si no hi havia més remei, les restes de sang s'havien de netejar amb aigua i calç. Carnisseries i peixateries extremaven les precaucions; l'aigua de remull del peix s'havia de canviar sovint; la sanció era de 10 rals la primera vegada, de 20 si eren reincidents i finalment es tancava la botiga. Els comerciantes de fruites i verdures havien de netejar la seva parada abans del migdia; la multa era d'un sou. Per evitar malalties provocades per insectes, es vigilava la formació d'humitats a les fonts públiques; rentar-hi roba o cassoles significava un càrrec de 4 rals. No es podia llençar aigua al carrer, encara que fos neta; si era pútrida es castigava amb 8 rals, i els veïns que tinguessin tolls a casa amb 30.⁷⁸

A la tardor, una epidèmia originada a Alger havia arribat a Màlaga i amenaçava d'estendre's cap a Alacant. Carles IV exhortava la realització de rogatives i ordenava la interrupció de qualsevol acte festiu; l'any 1720, a Múrcia, s'havien aplicat mesures gairebé idèntiques.⁷⁹ El comte de Santa Clara va enviar a les juntes una còpia de l'edicte del 25 de setembre. Comparant aquestes prevencions amb les que es van promulgar amb motiu de la pesta de Marsella, comprovem que eren similars, encara que a l'apartat de sancions hi havia més severitat. Es prohibia l'entrada de persones, ramats i mercaderies a la ciutat sense el permís sanitari corresponent; les procedents de localitats contagiades, si no disposaven de butlleta, serien castigades amb 200 fuetades i 10 anys de presó, els productes, decomissats i seguidament cremats, i el mateix càstig s'aplicava si no efectuaven la quarantena. Els hostalers que admetien dispesers sense butlleta se'ls sancionava amb vuit anys de presidi.

78. AHCT, Llibre d'Acords, Edicto, 31/05/1804; Acta, 09/06/1804. Per a Almeria, vegeu Donato GÓMEZ DÍAZ i Maria J. GÓMEZ DÍAZ, «Almería ante el contagio: La práctica sanitaria del siglo XVIII», *Dynamis*, 23 (2003), pp. 221-244. Disponible a: www.revistadynamis.es/index.php/indices [accés: 2.1.2015].

79. PEÑAFIEL i PEÑAFIEL, «Repercusión de la peste», pp. 53-70.

Les autoritats no en quedaven exemptes: se les podia multar amb 200 lliures i podien quedar inhabilitades.⁸⁰

Falsificar butlletes podia significar la pena capital i la confiscació de béns; malgrat tot, el juny de 1788, els intendants de la Junta de Sanitat de Marsella s'havien queixat al cònsol espanyol perquè mariners catalans practicaven el contraban a les costes franceses sense respectar les normatives sanitàries; al port de Vilassar adquirien les patents en blanc i ells mateixos les omplien i signaven.⁸¹

Les embarcacions procedents d'Andalusia, Alacant i altres llocs infectats només eren admeses als ports habilitats: Barcelona, Tarragona, Salou, Tortosa, Mataró, Palamós, Sant Feliu de Guíxols i Roses; una instrucció posterior hi afegirà els dels Alfacs i del Fangar. A l'*Edicto* del 1721 també s'inclouïa aquesta mesura.

Les naus havien de presentar la patent de sanitat acompanyada d'una llista de la tripulació i de les mercaderies; estava prohibit desembarcar de nit, però, si succeïa, els guàrdies tenien l'ordre d'interceptar els fugitius, sense oblidar que en el lloc de vigilància hi havien de romandre sempre dues persones. Aquesta norma s'aplicava a les zones de difícil accés, perquè a les platges ja hi patrullava una dotació de cavalleria.⁸²

Tarragona va aprovar l'organització d'un servei civil de vigilància i la instal·lació de vuit barraques. Se situarien a les punxes del Morrot i de l'Arrabassada («los Arenals»), la cova del Gos, darrere del fortí de Sant Jordi, a la platja del Miracle, al costat del fortí de Cervantes, a la zona de ponent del riu Francolí i davant la masia de Cerezo.⁸³ Aquestes instal·lacions van entrar en funcionament la matinada del 7 de octubre de 1804. Entre les cases del port i el Francolí es va valorar construir-hi un refugi, encara que, segons els paletes, el terreny era inconsistent i sovint

80. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 21/09/1804 i 28/10/1804. També a GÓMEZ i GÓMEZ, «Almería ante el contagio», pp. 221-244.

81. Archivo General Marina Álvaro de Bazán (AGMAB), Sanidad 1734-1788, conde de Floridablanca, 27 de juny de 1788.

82. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 05/10/1804.

83. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 01/10/1804.

estava sotmès a temporals, i per això es va utilitzar una casa situada més a l'interior, propietat de Vicent Espinach; tot i així, no es va descartar la construcció d'una barraca prop del mar.⁸⁴

La urgència amb què es van alçar las casetes va comportar la utilització de materials senzills, com el canyís; la proximitat de l'hivern va mostrar la feblesa de les edificacions i per preservar la salut dels ocupants es van substituir per unes altres de pedra. Havien de tenir capacitat per a sis persones i entrarien en servei al cap de quatre dies; a cada una s'hi situarien dos civils i un soldat. La prestació era personal i, per tant, no admetia substituïts; solament els malalts podien ser rellevats.⁸⁵ La distribució de vigilants es va fer de la manera següent: dos a les platges de l'Arrabassada i del Miracle, quatre a la bateria de la Reina i al port i dos a la barraca situada entre el port i el riu Francolí; en total, catorze civils.⁸⁶ D'aquesta manera, tota la franja del litoral de Tarragona quedava protegida.

El consistori es va adreçar a l'arquebisbe sol·licitant la col·laboració de les institucions religioses. Les congregacions —en un principi— van acordar prestar servei en els indrets següents: el capítol vigilaria la porta de Sant Francesc; primer ho farien les dignitats, a continuació els canonges i finalment els racioners. Els beneficiats s'ocuparien de la de Sant Joan; les portes de Santa Clara, Sant Antoni i Sant Carles es confiaven als ordes regulars, que, malgrat que eren uns 150 membres, requerien fer els torns acompanyats per seglars «de confiança». El servei havia de començar el diumenge 7 d'octubre; els portals no s'obririen fins a l'arribada dels respectius vigilants i d'aquesta manera romandrien des de dos quarts de sis de la matinada fins al vespre. La porta de Sant Carles, que donava accés a la zona portuària, estaria controlada les vint-i-quatre hores; per completar el servei es va demanar la col·laboració

84. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 30/10/1804.

85. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 05/10/1804.

86. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 01/11/1804. En relació amb Alacant, vegeu PERDIGUERO-GIL i ZARZOSO, «La sanidad marítima», pp. 29-48.

d'uns trenta patrons, matriculats de Marina.⁸⁷ La participació de les comunitats religioses, tot i l'acord expressat, no es va materialitzar, ja que en començar l'any es va insistir a l'arquebisbe Romualdo Mon y Velarde perquè cooperessin en la vigilància. Malgrat que una llei de 1784 expressava que tots els habitants, sense cap distinció, havien de prestar servei i que aquells que no poguessin abonessin una quantitat, els religiosos van considerar que era incompatible amb la seva missió d'atenció espiritual i van declinar intervenir-hi. Les comunitats de preveres i beneficiats van persistir en la reclamació, al·legant que les reduïdes rendes que percebien els impediien pagar suplents.⁸⁸ Si ens atenim a la participació de l'estament eclesiàstic, podem comprovar que a Múrcia, per combatre la pesta de Marsella, també va ser convocat per realitzar la mateixa tasca —juntament amb els regidors—, tot i que no s'ho prenia gaire seriosament atesa «la celebración de convites y agasajos, así como por las no muy justificadas ausencias a las guardias».⁸⁹

L'edicte del 31 de maig va tenir un afegit amb la instrucció del 18 d'octubre de 1804 que, entre altres mesures, establia el protocol a seguir en cas de naufragi d'embarcacions de procedència sospitosa. La tripulació era traslladada al llatzeret i el vaixell, amb els seus productes, incendiat. La localització d'algun cadàver implicava que durant quinze dies cap embarcació no es pogués apropar a menys de tres llegües del lloc on s'havia trobat; el cos s'inhumaria a la platja en un clot profund, on la persona encarregada —situada a sobrevent— el dipositaria arrossegant-lo amb un ganxo adherit a l'extrem d'un pal llarg; damunt seu es vessaria calç viva, seguidament es cobriria de terra i a sobre s'hi posaria un rètol amb la inscripció següent: «Aquí se ha enterrado un cadáver que se cree contagiado, nadie toque pena de la vida». També explica el procediment per examinar la documentació; els patrons la lliuraven subjecta a un pal i immediatament la banyaven en vinagre,

87. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 05/10/1804.

88. AHCT, Llibre d'Acords, Actes, 18/01/1805, 04/02/1805, 11/02/1805 i 15/02/1805.

89. PEÑAFIEL i PEÑAFIEL, «Repercusión de la peste», pp. 53-70.

perforant-la perquè quedés ben impregnada.⁹⁰ Segons Gerard Jori, els metges de sanitat de Barcelona consideraven que el tractament que s'havia de donar als cadàvers —recomanat per l'esmentada instrucció— era contraproductiu.⁹¹

Malgrat que a Catalunya no s'havia produït cap cas comparable als del sud de la Península, a l'octubre les ordres van continuar. El comte de Santa Clara va insistir en l'aplicació del cordó sanitari, a crear un fons de reserva i a expedir passaports. El cost econòmic que representaven aquestes prevencions no era menor. El cordó seguia la costa i la frontera terrestre, l'integraven civils i militars, i —com en circumstàncies similars— l'import seria sufragat per les localitats del territori. Hi havien de participar fins i tot les de l'interior; les situades a quatre hores del litoral, el diumenge, el dilluns i el dimarts de cada setmana, posarien en servei 14 homes cada dia. Per pagar les nombroses despeses es va instaurar l'esmentat fons, que es va nodrir de subscripcions voluntàries; els donatius procedien del clergat, de la noblesa, de la Reial Audiència, de l'exèrcit, de col·legis i gremis i de particulars.⁹² El governador de Tarragona, Pedro Ignacio Correa, va establir un repartiment de la suma que havien d'aportar les poblacions per finançar la vigilància. A cada soldat se li abonava un ral de billó diari; als caporals, un i mig, i als sergents, dos, prest i pa a banda.⁹³

Malgrat que en aquest moment es van assolir les màximes prevencions, no sempre es complien amb diligència. L'expedició de butlletes era una mesura recurrent i en alguns pobles, malgrat estar contagiats o

90. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 01/11/1804, FIGUEROLA, *Iniciación al estudio*, p. 81.

91. JORI, *Salud pública*, p. 625.

92. ACBC, Epidèmies i contagis, 1359-1863, conde de Santa Clara. Edicto, Barcelona, 13 d'octubre de 1804. A Mallorca, Pere SALAS VIVES, «La política sanitaria en el siglo XIX (Mallorca 1800-1850)», *Demografía Histórica*, XX, 2 (2002), pp. 53-97; «Cordons sanitaris (Mallorca: 1787-1899)», *Gimbernat*, 37 (2002), pp. 55-82.

93. ACBC, Llibre d'Acords, Edicto Pedro Ignacio Correa, Tarragona, 9 i 30 d'octubre de 1804.

sota sospita, l'autoritat expedia informes sanitaris favorables. Els passaports tampoc no es complimentaven amb rigor; alguns apartats, com la identitat o el motiu del viatge, quedaven sense omplir.⁹⁴

A Reus, la Junta de Sanitat va actuar responsablement. Va elaborar una llista amb els 4.800 noms de les persones a qui es va expedir la butlleta; al traginer Francesc Nolla, el 3 de desembre se'l va autoritzar a viatjar a Madrid, amb el seu carro de cinc mules, amb dinou barrils de vi de malvasia i tres fardells que contenien nou roves i set lliures de torrons, elaborats a Barcelona.⁹⁵ A mitjan octubre, el municipi va acordar instal·lar un llatzeret en un dels paratges més allunyats i ventilats, en una casa i corral de bestiar a la partida «Punta del Aliga».⁹⁶ També va nomenar com a inspectors mèdics els doctors Antoni Pastells i Tomàs Sol; per al control dels aliments —pesca salada— va designar els comerciants Pere Soler i Marià Grassas. A cada una de les portes principals de la ciutat s'hi va posar vigilància i la resta es van tancar amb estaques. Va preparar una llista amb els noms de les persones que, per torn, havien de guardar els punts del cordó litoral: «Manso de la Montoliva», ports de Salou i Cambrils. Es va convocar la noblesa i els gremis exhortant-los a contribuir al seu finançament.⁹⁷

Reus, setmanalment, aportava vint homes distribuïts en tres dies: cinc el dimecres, sis el divendres i nou el dissabte. El servei començaria el 15 de novembre i les absències se sancionaven amb 25 lliures; dos dels civils, que cada dia entraven de servei, havien de saber llegir i escriure.⁹⁸ Els divendres i els dissabtes, els reusencs controlaven el «Racó de Sa-

94. ACBC, Epidèmies i contagis, 1359-1863, Edicto de Miguel M. Prats, Barcelona, 27 de novembre de 1804.

95. ACBC, Epidèmies i contagis, 1359-1863, Libreta de nombres y apellidos de los individuos que se les ha dado boleta de sanidad, de octubre a diciembre de 1804.

96. Ramon AMIGÓ ANGLÈS, *Els topònims de la ciutat i del terme de Reus*, Associació d'Estudis Reusencs, Reus, 1957, p. 37. Situa aquesta partida vora el camí entre Reus i la Selva del Camp, en una elevació propera a Castellvell del Camp.

97. ACBC, Llibre d'Acords, Actes, 30/09/1804, 17/10/1804 i 16/11/1804.

98. ACBC, Epidèmies i contagis, 1359-1863, Oficio de Pedro Ignacio Correa, 9 de novembre de 1804.

lou», tasca que compartien amb la Selva del Camp, que vigilava diumenge, dilluns i dimarts; la Canonja, Masricard i la Pineda ho feien el dimecres; i Constantí, el dijous.⁹⁹ El 15 de gener de 1805, en apreciar una millora de la situació, la Junta de Sanitat de Catalunya va ordenar suspendre la vigilància dels portals, però va mantenir el cordó.¹⁰⁰

Entre 1806 i 1809, al Camp no tenim notícia de la presència de contagis. Amb tot, l'abril de 1808, una intensa sequera va provocar que a Reus s'escampessin algunes malalties; no les hem pogut identificar, però l'elevada mortalitat que van produir va causar l'alarma. La Verge de la Misericòrdia va ser traslladada en processó des de la seva ermita fins a l'església prioral.¹⁰¹ A Tarragona, l'agost de 1809, poc abans de l'ocupació francesa, es van aplicar mesures preventives, que van consistir a regar els carrers i inspeccionar els aliments.¹⁰²

El 1810, la febre groga va reaparèixer a Cadis. Com que la ciutat andalusa era un dels últims llocs que va poder evitar la invasió francesa, la superpoblació va contribuir a escampar-la. A finals de març es va observar que als pontons¹⁰³ augmentava el nombre de presoners francesos morts. Les febres no es consideraven contagioses, però les males condicions que patien els retinguts van contribuir al fet que, a començament d'abril, infectessin els sentinelles espanyols. Les mesures profilàctiques semblaven efectives, fins que el setembre es van repetir els episodis, amb la mateixa simptomatologia apreciada els anys 1800 i 1804; els afectats eren emigrants no immunitzats. En pocs dies, l'epidèmia va arribar a la presó, a l'hospital de Sant Joan de Déu i rodalia.¹⁰⁴

99. ACBC, Epidèmies i contagis, 1359-1863, Distribución de atalayas, Corregimiento de Tarragona, *Manso de Montoliu*, 27 de febrer de 1805.

100. AHCT, Llibre d'Acords, Actes, 18/01/1805, 04/02/1805, 11/02/1805 i 15/02/1805.

101. ACBC, Llibre d'Acords, Acta, 29/04/1809.

102. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 14/08/1809.

103. Segons el diccionari d'A.M. Alcover i F. de B. Moll: «Nau vella amarrada en un port, per a servir de magatzem, hospital o presó».

104. Bartolomé MELLADO, *Historia de la epidemia padecida en Cádiz el año 1810, y providencias tomadas para su extinción por las Juntas de Sanidad suprema del Reyno y superior de esta ciudad*, Imprenta de José Niel, Cadis, 1811, pp. 5-12.

La tardor de 1813 la capital gaditana es va veure afectada novament, fins al punt que a mitjan octubre els diputats de les Corts van traslladar les sessions a San Fernando: «La enfermedad reynante es epidémica y contagiosa. No clasificaremos este azote; pero si diremos que no produce los estragos de la fiebre conocida hasta aquí con el nombre de amarilla». ¹⁰⁵

A finals d'agost de 1817, Carlos de España, governador de Tarragona, davant l'avís de propagació de la «pesta de llevant» a la costa nord-africana, va implantar normes preventives. A grans trets, reproduïen les d'èpoques anteriors. La novetat es trobava en una atenció més intensa per les mesures curatives; els llatzerets no eren la solució per a sanar els malalts, que, aïllats de l'auxili familiar, en general, acabaven morint; per això es considerava més adequat que fossin atesos al seu domicili o a l'hospital. ¹⁰⁶ Alfons Zarzoso confirma l'existència de documents datats entre 1710 i 1780 en què es descrivia la penosa situació dels interns. ¹⁰⁷

A Tànger, a mitjan 1818, morien més de vuit persones al dia a causa de la pesta; també hi havia contagis a Tetuan i Fes. El perill al sud peninsular era evident; una vegada més, a Tarragona es va limitar l'activitat pesquera i es va exigir la documentació sanitària, ¹⁰⁸ però l'epidèmia no va arribar a la demarcació.

A la tardor de 1819, nous avisos de febre groga en diverses poblacions d'Andalusia van empènyer les autoritats catalanes a extremar la vigilància, que es va encarregar a les Esquadres de Catalunya i a les rondes volants. S'al·ludia especialment als captaires, als quals es pretenia dificultar l'accés a Barcelona; els dotze ports habilitats per a admetre vai-

105. Biblioteca Central Xavier Amorós (BCXA), Reus, *Periódico Político y Mercantil de la villa de Reus*, 10 de novembre de 1813, p. 153.

106. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 19/09/1817, Instrucció, 25 d'agost de 1817; Fermín MARTÍN DE BALMASEDA, *Decretos del rey Don Fernando VII, año cuarto de su restitución al trono de las Españas*, vol. 4, Imprenta real, Madrid, 1818, pp. 418-426.

107. PERDIGUERO-GIL i ZARZOSO, «La sanidad marítima», pp. 29-48.

108. AHCT, Llibre d'Acords, Acta, 31/07/1818, Edicto Carlos de España, Tarragona, 24 de juliol de 1818.

xells es van reduir a quatre: els Alfacs, Tarragona, Barcelona i Palamós. A Reus, el tema del contraban continuava preocupant, ja que, pel fet de ser una població oberta, era molt senzill introduir-hi articles il·legals; a l'octubre, al comerciant Josep Sans, li van requisar teixits de cotó de procedència dubtosa.¹⁰⁹

4. *Conclusions*

Al Camp de Tarragona, els episodis contagiosos es van combinar amb els conflictes militars i els cicles de fam. En convertir-se en escenari de la Guerra de Successió i de la del Francès, els enfrontaments van afectar greument la població, que va haver de contribuir-hi amb soldats, aliments i diners.

Fins a la instauració de la Junta de Sanitat, davant una alerta sanitària, cada localitat adoptava les mesures convenients, dins els límits de les seves possibilitats; les autoritats ordenaven custodiar els portals, despatxar butlletes i patents de sanitat, controlar el bon estat dels aliments i impedir el contraban. La durada de la seva aplicació depenia també de la decisió de cada municipi i sovint estava en funció del greuge econòmic que li podia ocasionar.

Amb l'arribada de la pesta a Marsella van entrar en escena les juntes de sanitat; aquests organismes havien de coordinar les actuacions sanitàries, elaborar normes, difondre-les i vigilar el seu compliment. Des de Barcelona, el capità general del Principat estava en contacte amb els governadors dels corregiments, als quals notificava les incidències que se succeïen en diversos indrets de la Mediterrània o del sud de la Península i les mesures a adoptar. El corregidor feia acatar les ordres en el territori de la seva jurisdicció, publicava els bans per informar la població, determinava les actuacions i establia les quotes amb què havien de

109. AHCT i ACBC, Llibre d'Acords, Actes, 08/10/1819 i 09/10/1819, respectivament.

contribuir les diferents localitats, per fer-les efectives; per tot plegat, s'adreçaven a les autoritats municipals.

El temor a la difusió de les epidèmies va tenir molt a veure en la copiosa legislació que es va promulgar durant la centúria estudiada; qualsevol sospita de perill significava l'aparició de decrets, que es repetien en el contingut, cosa que es pot entendre dins el marc racionalista que es manifestava en aquella època i del qual la medicina no va quedar exempta.

Si analitzem les actuacions de prevenció realitzades al Camp de Tarragona, destaquem dos períodes d'intensa activitat: des de l'agost de 1720 fins al juliol de 1723, quan es va declarar la pesta de Marsella, i des del maig de 1804 fins al gener de 1805, amb motiu de l'epidèmia a Andalusia; en cap dels dos casos no hi va haver cap notícia de contagi. En canvi, sí que, entre 1727 i 1729, en trobem a Riudoms, Vinyols, Cambrils, les Borges i Altafulla; el 1750, a Valls; el 1783, a Alcover, Almofter, la Selva i Reus, i el 1808, també a Reus. Hauríem de valorar que tantes disposicions van donar el seu fruit.

Al llarg d'aquests cent anys, una de les qüestions prioritàries va ser la vigilància marítima. El Camp de Tarragona, sigui perquè ocupava una àmplia línia costanera, sigui per evitar les sancions, va seguir fil per randa les indicacions que arribaven des de la superioritat. La presència d'embarcacions patrullant el litoral català, el control sanitari —a través de butlletes i patents—, la instal·lació de punts de vigilància a la costa i el protocol a seguir davant una situació crítica serien un primer grup de mesures a tenir en compte. Un segon bloc el constituïrien les prevencions establertes a escala municipal, com la neteja de carrers, la supervisió d'aliments o la vigilància dels accessos a les localitats.

El nivell de preocupació es pot avaluar revisant el nombre de guàrdies que es van reclutar segons les circumstàncies. El 1713, a Tarragona, per realitzar aquesta tasca es va nomenar una sola persona; en canvi, el 1720, la llista va superar les 65, i en cas d'incompliment s'aplicaven fortes multes. Reus va mobilitzar 35 civils. El 1804, entre totes les localitats, almenys en van reunir 48.

Una de les màximes inquietuds va ser perseguir el contraban, sobretot de teixits; amb l'excusa que no fos un instrument que facilités l'en-

trada d'epidèmies, els requeriments van ser constants, fins al punt de convertir-se en obsessió. Amb tot, en estudis posteriors, hauríem de veure si aquesta preocupació era per a assegurar el bon estat sanitari o si en realitat el que es pretenia, en un moment de fortes càrregues, era evitar el frau fiscal. No podem oblidar que a Catalunya, acabada la Guerra de Successió, es va instaurar un nou model administratiu i contributiu, gens satisfactori per als seus habitants. La legislació es va orientar a impedir el comerç il·legal; les sancions eren molt dures, fins a l'extrem d'aplicar-se la pena capital.

La creació del cordó litoral va dificultar les activitats comercials, legals i il·legals; a més, el cost de manteniment era molt elevat i per a finançar-lo es va haver de distribuir entre les localitats del corregiment, fins i tot les més allunyades de la costa. Fins ara, les despeses que van suposar les mesures sanitàries havien passat força desapercebudes, però és clar que aquesta càrrega va venir a complicar la difícil situació econòmica, conseqüència de la guerra i de la postguerra. Reus i Tarragona, amb un major pes demogràfic i amb elevats interessos econòmics, van liderar les actuacions. Malgrat aquests factors negatius, el Camp se'n va sortir força bé i les bones perspectives que s'albiraven a finals del segle XVII es van veure confirmades a la segona meitat del XVIII.